

завідувачем кафедри фізичного виховання та лікувальної фізичної культури Вінницького державного медичного університету імені М.І.Пирогова. Л.А. Сарафинюк зарекомендувала себе як цілеспрямований та ініціативний науковий працівник, що акумулює великий творчий потенціал, який успішно реалізується в її науково-дослідній роботі. Вона зрілий, сформований вчений, вільно володіє матеріалом, абсолютно принципово та інтелігентно підходить до своєї роботи, талановитий педагог, користується заслуженим авторитетом серед співробітників і студентів. У 2012 році отримала звання професора кафедри фізичного виховання і ЛФК.

Сарафинюк Л.А. нагороджена грамотами управління освіти і науки Вінницької обласної державної адміністрації. У 2016 році нагороджена подякою Міністерства охорони здоров'я України за вагомий досягнення у професійній діяльності та сумлінну працю, а також грамотою комітету по фізичній культурі і спорту Вінницької області за вагомий особистий внесок у розвиток фізичної культури та спорту Вінниччини, співпрацю,

професійну майстерність, активну життєву позицію.

Впродовж своєї наукової діяльності Сарафинюк Лариса Анатоліївна підготувала п'ять кандидатів медичних і біологічних наук, надавала консультативну допомогу під час виконання понад десятка дисертаційних робіт. Нею опубліковано понад 150 наукових та навчально-методичних праць, із них 90 у фахових виданнях, та отримано 6 патентів України на корисну модель.

Лариса Анатоліївна є членом спеціалізованих вчених рад Д 05.600.02 Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова та Д 58.601.01 Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського, членом редакційних колегій журналів "Вісник Вінницького національного медичного університету", "Вісник морфології", "Biomedical and Biosocial Anthropology".

Вітаючи Ларису Анатоліївну з 50-річчям, бажаємо їй міцного здоров'я, творчого натхнення, щастя, невичерпної енергії, нових наукових звершень!

*Ректорат Вінницького національного медичного університету імені М.І.Пирогова
Колектив кафедри фізичного виховання та лікувальної фізичної культури ВНМУ ім. М.І.Пирогова
Редакція журналу "Вісник морфології"*

© Гунько П.М., Гунько І.П., Гайдуков В.О., Мартинова З.С.

Гунько П.М., Гунько І.П., Гайдуков В.О., Мартинова З.С.

ГЕНІЙ СЛОВА І ПЕНЗЛЯ (М.І.ПИРОГОВ ТА ІНШІ ВІДОМІ ОСОБИСТОСТІ В ЖИТТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА)

*Пам'ять про народного поета має бути для нас святинєю.
Шанувати цю пам'ять - священний обов'язок кожного,
кому дорога національна честь, власна гідність,
власне добре ім'я.*

І.Д. 'Ізраелі

Творчість Т.Г.Шевченка (рис. 1), геніального поета, прозаїка, художника-мислителя, була вершинним явищем усієї багатотисячолітньої культури та історії України. Його поява остаточно й безсумнівно засвідчила народження українців як самоусвідомленої, духовно цілісної нації.

Нелегкими були Шевченкові дороги. Прожив поет усього 47 років, із яких 24 був у кріпацтві, 10 - на засланні, і тільки 13 років мав ніби вільного, незалежного життя. Але ні кріпацтво, ні заслання, ні каземати, ні військова муштра не зламали його духу. "*Знай, коли мене неволя і горе не побороло, то сам я не звалюся*", - писав він своєму другу М.С. Щепкіну 9 лютого 1858 р. [1].

"Він був сином мужика і став володарем у царстві Духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури... Доля переслідувала його в житті скільки могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі в іржу, ані його любові до людей в ненависть і погорду... Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті - невмирущу славу і всерозцвітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори. От-

кий був і є для нас, українець, Тарас Шевченко", - так охарактеризував І. Я. Франко видатного поета [2].

Творчість Кобзаря багатогранна, як і його талант. Він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і прозаїком, і драматургом, і великим художником.

До літературної спадщини Т. Г. Шевченка ввійшло 240 поетичних творів, що склали основну книгу - "Кобзар", яку він постійно, до останніх місяців свого життя доповнював. У доробку Тараса Григоровича також п'єса "Назар Стодоля" (дійшла до нас у перекладі українською мовою); дев'ять повістей (із 20 ним написаних, але втрачених); буквар для недільних шкіл, "Щоденник", "Автобіографія", статті та повідомлення; наукові й педагогічні праці, записи народної творчості; понад 250 листів.

Спадщина Шевченка-художника налічує

Рис. 1. Т.Г.Шевченко.

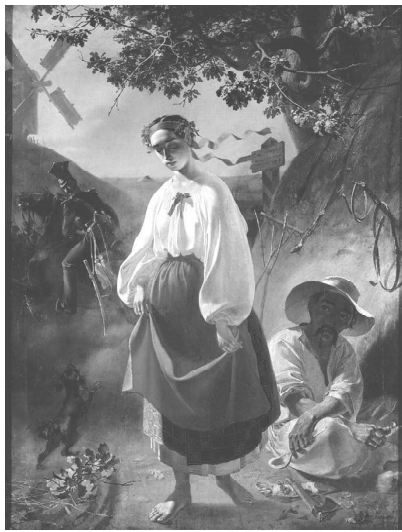

Рис. 2. Катерина. 1842.
Олія. 93,0x72,3.

третів, серед яких 43 - автопортрети; визнаним офортистом - збереглися його офорти із серії "Живописная Украина", етюди, виконані в Аральській та Каратауській експедиціях. Всі ці твори вражають віртуозністю виконання, поєднанням документальної достовірності та високої натхненності.

Переважну більшість своїх творів Т. Г. Шевченко створив за межами України. Але й на чужині він зумів виразити, відтворити духовний стан свого народу на драматичному етапі його історичного розвитку. Далеко від рідних країв він творив для себе Україну пензлем і словом.

У 24 роки Т. Шевченко написав поему "Катерина" (рис. 2.). Поезія лилася з його душі просто і невимушено. Важко було повірити, що це тільки перші творчі кроки майбутнього поета.

Перше видання "Кобзаря" одразу поставило ім'я Т. Шевченка на перше місце в українській літературі. І. Франко так оцінив цю поезію: "Поява Шевченкового "Кобзаря" 1840 р. в Петербурзі мусить уважатися епохальною датою розвою українського письменства, другого після "Енеїди" Котляревського [3].

Так само позитивною була оцінка "Літературної газети": "У віршах Шевченка багато вогню, багато почуття глибокого, скрізь дихає в них палка любов до вітчизни. Його картини згідні з натурою і виблискують яскравими, живими барвами".

Поема "Гайдамаки" (1841), що також вийшла окремим виданням, була подальшим кроком в ідейно-художньому зростанні поета.

Від перших кроків у літературі Т. Г. Шевченко виступає як самобутній національний поет, великий майстер слова. У цей же період сформувався він і як художник пензля, здобувши освіту в Академії мистецтв під керівництвом видатного російського художника К. П. Брюллова (1799-1852 рр.). Як відомо К. П. Брюллов

835 творів - живописних полотен, рисунків, офортів та ескізів (із них приблизно 270 не знайдено).

Тарас Григорович був першокласним акварелістом - відомо 210 його акварелей, передусім пейзажів, які за рівнем мистецької досконалості стоять у ряду світових здобутків малярства; прекрасним портретистом - про що

свідчать 150 пор-

відіграв вирішальну роль у визволенні поета з кріпацтва: "В. А. Жуковский просил К. П. Брюллова написать с него, Жуковского, портрет, с целью разыграть его в частной лотерее. Великий Брюллов тот час согласился, и вскоре портрет был готов. Жуковский ... устроил лотерею в 2500 рублей ассигнациями, и этою ценою куплена была моя свобода, в 1838 году, апреля 22" [4].

Бурхливий сплеск творчості Т. Г. Шевченка викликали дві подорожі в Україну. Навесні 1843 р. він виїхав на батьківщину, де не був 14 років. Поет подорожував на Київщині, Полтавщині, Чернігівщині. Важке становище українського народу, що зазнавав соціального і національного гніту, розорення селянських господарств справило на нього гнітюче враження. "Був я на Україні - був у Межигорського спаса [Монастир під Києвом]. І на Хортиці, і скрізь був і все плакав, сплюндрували нашу Україну..." [5].

Слід зазначити, що під впливом побаченого і пережитого у митця виник задум створити серію офортів "Живописная Украина" як періодичне художнє видання, своєрідну художню енциклопедію України.

"Малороссия давно имела своих и композиторов, и живописцев, и поэтов. Чем они увлекались, забыв свое родное, не знаю; мне кажется, будь родина моя самая бедная, ничтожная на земле, и тогда бы она мне казалась краше Швейцарии и всех Италии. Те, которые видели однажды нашу краину, говорят, что желали бы жить и умереть на ее прекраснейших полях. Что же нам сказать, ее детям, должно любить и гордиться своею прекраснейшею матерью. Я, как член ее великого семейства, служу ей ежели не на существенную пользу, то, по крайней мере, на славу имени Украины. Обладая в мале искусством в живописи, предпринял я издание, названное мною "Живописная Украина"..." [6].

Митець підготував 5 альбомів, але за його життя був виданий тільки перший (1839-1844 рр. С.-Петербург). Використовуючи численні малюнки, ескізи, етюди, в ньому він показав минуле і сучасне свого народу, його життя і побут, красу рідного краю, архітектуру та історичні пам'ятки України.

Рис. 3. Костел Св. Олександра у Києві. 1846. Папір, акварель. 25,5x34,6.

Посиленню інтересів до історії слов'янських народів сприяло знайомство поета з Й. М. Бодяньським (1808-1877 рр.) - професором слов'янської філології Московського університету (істориком і фольклористом, знавцем історичного минулого України).

"...Я її [Україну] нарисую в трьох книгах", - писав Т. Г. Шевченко, - "в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи по історії прикметні, в другій - теперішній людський бит, а в третій - історію" [7].

Тарас Григорович особисто звертався до князя М. А. Долгорукова, харківського, полтавського і чернігівського генерал-губернатора, згодом попечителя Харківського учбового округу, з офіційним проханням допомогти в поширенні видання "Живописная Украина". Князь підтримав прохання Т. Г. Шевченка і наказав своїй канцелярії приймати передплату на видання.

Активну участь у поширенні альбому брала В. М. Рєпніна, племінниця декабриста С. Г. Волконського, яка високо цінила поетичні й художні твори Т. Г. Шевченка.

1845 р. Т. Шевченко був включений до складу Тимчасової комісії для розгляду древніх актів - Київської археографічної комісії при канцелярії київського, подільського і волинського генерал-губернатора. Він як художник, збирач фольклорних і етнографічних матеріалів відвідав Київщину і Полтавщину, обстежував і вивчав Київ, вів "археологічні нотатки".

Поет багато малював аквареллю і олівцем: змалював історичні пам'ятки церковної архітектури Чернігівщини та Київщини (рис. 3), українські пейзажі. Ці матеріали сформовані у другому альбомі (1845 р.). Зміст першого і другого альбомів "Живописная Украина" опублікований в "Каталогі предметів малоруської старини и редкостей коллекции В. В. Тарковско-го".

В третьому альбомі (1846-1850) художник зробив замальовки українських краєвидів, постатей селян, церков тощо. Тут він записав народні пісні й перекази.

Таким чином, враження, набуті Т. Г. Шевченком під час відвідань України, збагатили його творчі уявлення як поета і художника про рідну землю і історію свого народу, розширили обрії його поетичної, мистецької творчості. Вони вкарбувалися в його пам'ять і, незважаючи на лихоліття заслання і переслідувань, відображені в його листуванні, "Щоденнику", повістях.

1847 р. поета було заарештовано за революційну поезію і заслано в солдати в Орську фортецю (Оренбурзька губернія) з особистою заборонаю Миколи І писати і малювати.

"А смотреть и не рисовать - это такая мука, которую поймет один только истинный художник" [8], - скаржився Т. Г. Шевченко до В. М. Рєпніної.

"...Так мені тепер тяжко, так тяжко, що якби не надія хоч коли-небудь побачить свою безталанну країну, то благав би господа о смерті..." [9], - писав він М. М. Лазаревському, своєму земляку, який допомагав йому ма-

теріально.

З перших днів перебування в Орську, не зважаючи на заборону, Тарас Григорович займається літературною та художньою діяльністю. З під його пера з'являються вірші: "Царі", "Княжна", "Якби ви знали, паничі..." та ін. З великою любов'ю він малює казахські краєвиди та знедолених людей.

Навесні 1848 р. Т. Г. Шевченко як художник був включений до складу наукової експедиції по Аральському морю, яку очолював контрадмірал О. І. Бутаков. Переважна кількість малюнків та ескізів, зроблених під час експедиції (рис. 4.), ввійшла до четвертого альбому "Мальовнича Україна" (1846-1850 рр.).

Але зневажання царської заборони викликало обурення серед офіцерського складу - солдат пише й малює, ходить в цивільному, живе в приватному помешканні. За доносом одного з офіцерів Оренбурзького гарнізону, 23 квітня 1850 р. Т. Г. Шевченко був заарештований і засланий в Новопетровське укріплення, на північно-східному березі Каспійського моря, на півострові Мангишлак (тепер Форт Шевченка).

Почалося друге заслання, що тривало понад сім років, зі значно жорсткішими умовами перебування.

"Мне запрещено писать стихи, я знаю за что, но за что мне запрещено рисовать? ...Вся жизнь была посвящена искусству. ...как отказаться от мысли, чувства, от этой неугасимой любви к прекрасному искусству" [10].

"...Сжальтесь надо мною! Исходатайствуйте (вы многое можете!) позволения мне только рисовать - больше ничего... Бога ради и ради прекрасного искусства сделайте доброе дело, не дайте мне с тоски умереть!", - пише у своєму листі від 1-10 січня 1850 р. до В. А. Жуковського [11].

Поет дуже сумував за батьківщиною.

"...Родился, вырос в неволе да и умру, кажется, солдатом. Какой-нибудь да был бы скорее конец, а то, в самом деле, надоело черт знает по-каковски жить" [12].

"Одно, чего бы я просил у Бога, как величайшего блага, это хоть перед смертью взглянуть разочек... на Днепр, на Киев, на Украину..." [13].

В листі до свого друга С. С. Гулака-Артемовського від 30 червня 1856 р. він пише:

"Благороднійший ти із людей, брате-друже мій єди-

Рис. 4. Місячна ніч на Косаралі. 1848-1849. Папір, акварель. 15,0x29,2.

ний Семене!

...Я - нищий в полном смысле этого слова, и не только материально - душою, сердцем обнищал. От что зробила з мене проклятая неволя!...Десятый год не пишу, не рисую и не читаю... [14].

Виснажений роками солдатчини, Т. Г. Шевченко не зрадив своєму покликанню. Після повернення на волю почався останній, але надзвичайно інтенсивний і натхненний за мистецьким рівнем період його творчості (1857-1861). Поет створює поеми "Неофіти", "Юродивий", "Більшу книжку" (умовна назва), до якої ввійшли вірші та поеми періоду заслання.

З великими труднощами пощастило поетові 1859 р. отримати дозвіл і знову поїхати на Україну. Заповнювався п'ятий альбом "Живописной Украины". Т. Г. Шевченком досліджено, описано і замальовано численні пам'ятки історії та архітектури України, написано багато пейзажів.

Чотири альбоми "Живописная Украина" збереглися до нашого часу, п'ятий альбом в 1933 р. придбав Київський музей українського мистецтва. Подальші сліди його зникають.

Влітку 1859 р. в Києві відбулось знайомство Т. Г. Шевченка з М. К. Чалим (1816-1907), українським громадським діячем, педагогом і літератором, який відомий як один із перших та найвидатніших біографів поета. Тарас Григорович був частим гостем М. К. Чалого. В архіві збереглося їх листування. Т. Г. Шевченко завжди звертався до нього рідною мовою: "Любий мій і щирий друже". До речі, М. К. Чалий після закінчення університету Св. Володимира дістав призначення до Вінницької гімназії. Через півроку молодого вчителя словесності перевели до Немирівської гімназії, де минули найтяжчі 8 років його викладацької діяльності (1845-1852). Згодом він був першим кандидатом на вакантне місце директора Другої Київської гімназії, але новий попечитель Київського учбового округу - А. Ніколаї, який змінив на цій посаді М. І. Пирогова, з котрим М. К. Чалий до цього часу злагоджено співпрацював, відправив його в Білоцерківську гімназію, що стало своєрідним засланням. Попри дуже велику кількість публікацій про життя та творчість Кобзаря, книга "Життя і твори Тараса Шевченка", написана М. К. Чалим у 1882 р., досі є неоціненним свідченням про "труди і дні" великого Тараса, живим словом його сучасників, що поділяли переконання та ідеї поета.

Під час подорожі до Києва поет хотів *"приобрести небольшою кусок земли [в Київській губернії], где бы можно было водвориться на постоянное жительство"*. Але Київський генерал-губернатор висловив намір не давати поетові дозволу для поселення на території Київщини, оскільки *"...он известен здесь как человек, скомпрометировавший себя в политическом отношении..."*

Т. Г. Шевченко повернувся до С.-Петербургу. 1860 р. йому було присвоєно звання академіка гравірування. На здобутки цього звання він представив офорт

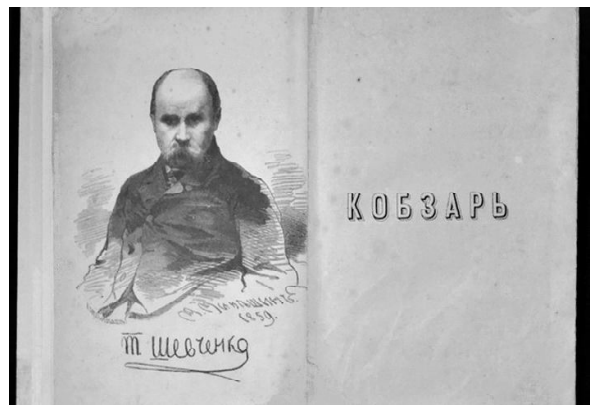

Рис. 5. Шевченко Т. Г. Кобзарь. 1860.

"Вірсавія". Диплом був переданий родичам поета тільки після його смерті.

Того ж року відбулась ще одна визначна подія в житті митця, яка утвердила його славу як геніального народного поета, - це вихід у Петербурзі, у друкарні П. Куліша (коштом підприємця П. Симиренка), третього прижиттєвого видання "Кобзаря" (рис. 5.).

Як писала газета "Северная пчела", *"...Эта небольшая, но великолепно изданная книжка украсила бы каждую, самую богатую литературу: это истинно гениальные произведения даровитого художника. Шевченко - тип чистого народного поэта-художника; в нем... отразилась вся Украина, поэтическая, философская, жизненная, будничная!"* [15].

Великий поет був і великим просвітителем. В останній період життя Тарас Григорович дбав про освіту українського народу, зокрема в недільних школах, до яких проявляв значний інтерес. Він покладав на них великі надії, як на один з головних навчальних закладів для малозабезпечених верств населення.

Київ у той час був містечком, яке нараховувало близько 60 тис. мешканців. Університет, дві гімназії, два повітові училища (одне з них дворянське), інститут шляхетних дівчат, 9 приватних учбових закладів, училища військового і духовного відомства - ось і все, де можна було отримати освіту.

Бібліотек не було. На весь Київ тільки два книжкових магазину [16].

В Києві вперше виникла думка про створення недільних шкіл, які були відкриті в жовтні 1859 р. з ініціативи студентів Київського університету та дозволу попечителя Київського учбового округу М. І. Пирогова, що гаряче підтримував будь-яку ініціативу, боровся за доступність освіти для народу. Протягом року їх було відкрито в Києві сім. Програмою навчання передбачалося, що дорослі і діти, які не мають коштів на здобуття освіти від держави, навчатимуться в них письма, читання, арифметики, природничих та суспільних наук. *"За запровадження недільних шкіл узялися першими малороси - вірні шанувальники Куліша і Шевченка"*, - писав М. І. Пирогов 1863 р. у своїй статті "Про недільні шко-

ли" [17].

Але на жаль, нові школи мали надто мізерні кошти. У зв'язку з цим М. І. Пирогов у жовтні 1860 р. подав прохання київському генерал-губернатору про відкриття в Києві підписки на добровільні пожертвування на користь недільних шкіл, були організовані платні літературні та музичні вечори, публічні читання.

За прикладом Києва недільні школи почали працювати в губернських та повітових містах - Ніжині, Харкові, Полтаві, Чернігові, на Волині та Поділлі, а згодом у багатьох містах Росії. Вони здобули велику популярність серед народу. Так, відомий український байкар Л. І. Глібов писав: "Недільна школа при Чернігівській гімназії, відкрита внаслідок бажання та пропозиції попечителя Миколи Івановича Пирогова, постійно відвідувалась протягом всього учбового року" [18].

В цих школах працювала велика плеяда відомих вчених, письменників, громадських діячів - цвіт української інтелігенції. Серед них: М. П. Старицький тала-новитий український поет, драматург і прозаїк, який певний час жив на Поділлі; М. П. Драгоманов - український публіцист, історик, фольклорист і громадський діяч; А. П. Свидницький - письменник, який особисто склав підручник для недільних шкіл "Русская азбука"; К. В. Чайковський - мовознавець, етнограф і видавець, автор "Південно-руського словника"; В. Й. Португалов - відомий лікар, публіцист.

Тарас Григорович Шевченко надавав недільним школам постійну матеріальну підтримку. Не маючи можливості внести асигнації готівкою, він багаторазово передавав книгопродавцям сотні екземплярів тільки що віддрукованого "Кобзаря" і виручені кошти просив переводити в касу недільних шкіл:

"50 екземплярів переслати в Чернигов в пользу воскресных школ, а 50 экзemplяров в пользу тех же школ в Киев" [19].

"Убедительнейше прошу вас получить 50 экзemplяров моего "Кобзаря" и ...передать одному из киевских книгопродавцев, а вырученные деньги отдайте в кассу Киевских воскресных школ" [20]. До речі "Кобзар" діти вивчали нарівні із шкільними підручниками.

Тарас Григорович висунув ідею створення відповідних підручників з різних галузей знань, які б не обмежувалися лише навчанням елементарної грамоти, а й давали б знання з природничих і гуманітарних наук. Спеціально для недільних шкіл поет написав і за власний рахунок видав "Букварь южнорусский" (Рис.6.). У листі від 4 січня 1861 р. до М. К. Чалого, якого М. І. Пирогов призначив відповідальним за підписку та нагляд за касою недільних шкіл, він повідомляв: "Посилаю вам на показ 10 экзemplяров моего "Букваря", а из конторы транспортов вы получите 1000 экзemplяров. ...зберете гроші, то положите их в касу ваших воскресных школ... бо це не мое добро..." [21].

Хоча сам в листі до В. Г. Шевченка (родич Т. Г. Шевченка) від 2 листопада 1859 р. писав:

"В мене багато дечого нема, а часом і чистої сорочки..." [22].

Тарас Григорович мав серйозний задум скласти для учнів арифметику, етнографію, географію та історію України: "Составил я и издал букварь... в количестве 10000 экзemplяров... Когда соберу за букварь все деньги, то думаю издать в таком же объеме букваря и личбу или арифметику. А потом космографию и географию нашего края... Потом краткую историю нашего сердешного народа. И когда все сие сотворю, тогда назову себя почти счастливым" [23]. Проте здійснити цей намір уже не зміг.

До останніх днів свого життя Т. Г. Шевченко турбувався про долю недільних шкіл. Питання "Що робиться у ваших воскресних школах?" звучить в його листах до А. Болдіна, В. К. Чалого та багатьох інших. В них відчувається нестримне бажання бути обізнаним про справи шкіл та готовність надати їм посильну допомогу. "В прошлом году просил я вас переслать 50 экзemplяров "Кобзаря" в пользу Черниговской воскресной школы...", - читаємо в листі від 10 лютого 1861 р. до В. В. Тарновського, - "Уведомьте меня, на чье имя и когда послали вы в Чернигов помянутые экзemplяры, чем много обяжете готового к услугам Т. Шевченка" [24].

Т. Г. Шевченко був високоосвіченою людиною. Доля звела його з багатьма відомими письменниками, поетами, вченими XIX ст. Він часто зустрічався з ними на літературних вечорах, спілкувався, підтримував дружні стосунки і присвячував їм свої твори. Серед них були:

Бер Карл Максимович (1792-1876) - відомий вчений, антрополог, ембріолог, академік С.-Петербурзької АН. 1853-1856 рр. очолював експедицію по дослідженню Каспійського моря. За цей час експедиція відвідала Новопетровське укріплення, де Т. Г. Шевченко зустрівся з К. М. Бером. В листі до С. С. Гулака-Артемовського від 6 жовтня 1853 р. поет писав: "...як будеш на Васильевском острову, зайді в Академію наук ...Академік Бер весною буде знову у нас..." [25].

Брюллов Карл Павлович (1799-1852) - видатний живописець, професор Петербурзької Академії мистецтв. Брав діяльну участь у викупі з кріпацтва Т. Шевченка, який потім деякий час жив у нього. Образ К. П. Брюлова поет відтворив у повісті "Художник".

Марко Вовчок (літературний псевдонім М. О. Вілінської) (1833-1907) - відома письменниця. Її твори дістали високу оцінку прогресивної громадськості, зокрема Т. Г.

Рис. 6. Букварь южнорусский.

Шевченка, з яким вона познайомилась на літературних вечорах в С.-Петербурзі 1860 р.

Гоголь Микола Васильович (1809-1852)- український письменник. Т. Г. Шевченко високо цинив його твори, з якими знайомився відразу після їх виходу у світ, підкреслював велике значення творчості письменника у розвитку української і російської літератури. "...Перед Гоголем должно благоговеть как перед человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежною любовью к людям! ...наш Гоголь - истинный вездатель сердца человеческого! Самый мудрый философ! и самый возвышенный поэт должен благоговеть перед ним как перед человеколюбом! Я никогда не перестану жалеть, что мне не удалось познакомиться лично с Гоголем. Личное знакомство с подобным человеком неоцененно..." [26].

Гребінка Євген Павлович (1812-1848) - український письменник, 1836 р. познайомився з Т. Г. Шевченком. Завдяки його зусиллям в квітні 1838 р. поет був викуплений з кріпацтва. Він також допоміг йому видати "Кобзар" (1840).

Григорович Василь Іванович (1786-1865) - історик мистецтва, почесний член Академії Наук, викладач теорії мистецтв Академії мистецтв, приймав активну участь у звільненні Т. Г. Шевченка від кріпацької неволі. Поет присвятив йому свою поему "Гайдамаки".

Гулак-Артемівський Петро Петрович (1790-1865) - український письменник, в той час професор, ректор Харківського університету. З великою прихильністю ставився до перших поетичних творів Т. Г. Шевченка.

Гулак-Артемівський Семен Степанович (1813-1878) - відомий артист, соліст Петербурзької опери (1838-1864), композитор, автор опери "Запорожець за Дунаєм". Був у приятельських стосунках з Т. Г. Шевченком.

Даль Володимир Іванович (1801-1872) - член-кореспондент Петербурзької Академії Наук, лікар за освітою, письменник, етнограф, лексикограф, автор чотиритомного "Тлумачного словника живої великоруської мови", друг М. І. Пирогова, який одночасно навчався з ним в Професорському інституті в Дерпті. З Т. Г. Шевченком познайомився в 30-ті роки, коли приїздив до Петербурга. Зустрічався з ним і пізніше у Нижньому Новгороді, під час повернення поета із заслання. "Як побачитесь з В. І. Далем, то...попросіть його щоб він ублагав...визволити мене хоч із казарм. Даль чоловік добрий, розумний і могутий, він добре знає, як тут ми пропадаємо" [27].

Жуковський Василь Андрійович (1783-1852) - поет, Т. Г. Шевченко познайомився з ним 1837 р. В. А. Жуковський відіграв визначну роль у визволенні поета з кріпацтва. На згадку про день звільнення Шевченко присвятив йому поему "Катерина" - "Василю Андреевичу Жуковскому на память 22 апреля 1838 года".

Залеський Броніслав (1820-1880) - польський історик і художник, член-кореспондент Польської Академії Наук, близький друг Т. Г. Шевченка. Художник-аматор.

Познайомився з поетом в Оренбурзі в листопаді 1849 р. під час роботи в експедиції по вивченню берегів Аральського моря. Листувався з ним до 1859 р.

Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович (1778-1843) - український письменник, з великим захопленням зустрів першу збірку поезій Т. Г. Шевченка, який високо цинив твори Г. Ф. Квітки-Основ'яненка і присвятив йому поезію "До Основ'яненка". Особисто знайомі вони не були.

Ковалевський Єгор Петрович (1811-1868) - письменник, географ, дипломат, член-кореспондент Петербурзької Академії Наук, учасник оборони Севастополя. Як голова Товариства для допомоги письменникам і вченим, клопотався про звільнення від кріпацької залежності родичів Т. Г. Шевченка.

Максимович Михайло Олександрович (1804-1873) - історик, лінгвіст, археолог, ботанік, професор і перший ректор Київського університету. З Т. Г. Шевченком познайомився 1845 р. в Києві.

Писемський Олексій Фіофілактович (1821-1881) - поет, літературний критик. Сприяв Т. Г. Шевченку у налагодженні зв'язків з впливовими особами щодо клопотання про звільнення із заслання.

Плетньов Петро Олександрович (1792-1866) - поет, літературний критик, редактор журналу "Современник", професор словесності, з 1840 р. - ректор С.-Петербурзького університету. Знайомий з Т. Г. Шевченком з часів його навчання в Академії мистецтв. Виступив зі схвальною рецензією на "Кобзаря" Т. Г. Шевченка.

Рамазанов Микола Олександрович (1817-1867) - скульптор та історик мистецтв, професор Московського училища живопису, скульптури і архітектури, товариш Т. Г. Шевченка по Академії мистецтв, автор погруддя Т. Г. Шевченка.

Репніна Варвара Миколаївна (1808-1891) - дочка князя М. Г. Репніна, рідного брата засланою в Сибір декабриста С. Г. Волконського. В. М. Репніна високо оцінила поетичні і художні твори Т. Г. Шевченка, в перші роки заслання поета листувалася з ним, висилала книги. Т. Г. Шевченко цинив дружнє ставлення В. М. Репніної і в 1843 р. присвятив їй поему "Тризна".

Толстой Федір Петрович (1783-1873) - віце-президент Академії мистецтв, відомий медальєр, скульптор, гравер. Ф. П. Толстой і його дружина Анастасія Іванівна допомагали визволити Т. Г. Шевченка із заслання і повернутися йому до Петербурга в Академію мистецтв.

Тургенєв Іван Сергійович (1818-1883) - видатний письменник. Зустрічались з Т. Г. Шевченком протягом 1859-1860 рр. переважно на літературних вечорах, підтримував з ним дружні стосунки. І. С. Тургенєв брав участь у визволенні з кріпацтва родичів поета, клопотав про посмертну публікацію його творів за кордоном.

Штернберг Василь Іванович (1818-1845) - талановитий живописець, близький друг Т. Г. Шевченка в роки навчання в Академії мистецтв. Один із перших звернувся до тематики з українського народного побуту.

До першого видання "Кобзаря" Штернберг виготовував гравюру-фронтиспіс, яким відкривалася книга. Т. Г. Шевченко присвятив йому свою поезію "Іван Підкова" та подарував "Кобзар" з дарчим написом "На незабудь".

Помер Т. Г. Шевченко 26 лютого/10 березня 1861 р.

Літературно-мистецький Петербург із почестями та великою жалобою проводив українського поета в останню путь. Два місяці потому, на виконання заповіту Кобзаря, його тіло перевезли в Україну на вічний спочинок на Чернечій горі в Каневі. Тепер ця гора зветься Тарасовою. На ній створений Шевченківський національний заповідник, який є одним із головних

центрів національного відродження та єднання українців.

Безсумнівна геніальність Т. Г. Шевченка виявляється передусім у його пророчому таланті. Слова Великого Кобзаря не втратили свого значення, вони залишаються актуальними і нині. Від кожного українця залежить, чи здійсняться найсвітліші віщування геніального поета:

І забудеться срамотня

Давня година,

І оживе добра слава,

Слава Україні.*

*Всі вислови Т. Г. Шевченка друкуються мовою оригіналу.

Список літератури

- Лист Т. Г. Шевченка від 09.02.1858 р. до М. С. Щепкіна / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 202-203.
- Франко І. Шевченкознавчі студії. - Львів, 2005. - С. 405.
- Франко І. Збір. тв.: В 50 т. - К., 1984. - Т. 41. - С. 276.
- Лист Т. Г. Шевченка від 18 лютого 1860 р. до редактора "Народного читання". - К.: Видавництво АН УРСР, 1963. - Т. 5. - С. 254-260.
- Лист Т. Г. Шевченка від 26.11.1844 р. до Я. Г. Кухаренка / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 34-35.
- Лист Т. Г. Шевченка від 01.10.1844 р. до П. І. Гесе / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 31-32.
- Лист Т. Г. Шевченка від 6-7.05.1844 р. до Й. М. Бодяньського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 29.
- Лист Т. Г. Шевченка від 24.10.1847 р. до В. М. Репніної / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 41-42.
- Лист Т. Г. Шевченка від 20.12.1847 р. до М. М. Лазаревського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 44-46.
- Лист Т. Г. Шевченка від 22.04.1856 р. до А. І. Толстої / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 262-263.
- Лист Т. Г. Шевченка від 11.08.1860 р. до М. К. Чалого / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 263.
- Лист Т. Г. Шевченка від 04.01.1861 р. до М. К. Чалого / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 276.
- Лист Т. Г. Шевченка від 02.11.1859 р. до В. Г. Шевченка / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 238-239.
- Лист Т. Г. Шевченка від 04-12.01.1861 р. до П. Ф. Симиренка / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 276.
- Лист Т. Г. Шевченка від 10.02.1861 р. до В. В. Тарновського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 280-281.
- Лист Т. Г. Шевченка від 06.10.1853 р. до С. С. Гулака-Артемівського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Вид-во АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 87-88.
- Лист Т. Г. Шевченка від 07.03.1850 р. до В. М. Репніної / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Вид-во АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 64-67.
- Лист Т. Г. Шевченка від 20.12.1847 р. до М. М. Лазаревського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Вид-во АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 44-46.
- Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 125-127.
- Лист Т. Г. Шевченка від 1-10.01.1850 р. до В. А. Жуковського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 63-64.
- Лист Т. Г. Шевченка від 01.07.1852 р. до С. С. Гулака-Артемівського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 71-72.
- Лист Т. Г. Шевченка від 16.07.1852 р. до А. І. Лизогуба / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 73-75.
- Лист Т. Г. Шевченка від 30.06.1856 р. до С. С. Гулака-Артемівського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 134-135.
- Т. Г. Шевченко. Біографія / Бородин В. С., Кирилюк С. П., Смілянська В. Л. та інші. - К., 1984. - С. 476.
- Струнина Л. Первые воскресные школы в Киеве / Киевская старина. - 1898. - Т. LXI. - Апрель, май. - С. 290.
- Пирогов Н. И. О воскресных школах / Пирогов Н. И. - М., 1985. - С. 301-308.
- Глібов Л. (Передова стаття в першому номері "Черниговского листка"). - Твори: в 2-х т. - К., 1974. - Т. 2. - С. 238.
- Лист Т. Г. Шевченка від 07.08.1860 р. до В. В. Тарновського / Тарас Шевченко. Повн. збір. тв.: В 6 т. - К.: Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 6. - С. 262-263.

Стаття надійшла до редакції 3.05.2016 р.

Гулько Петро Маркович - генеральний директор Національного музею-садиби М. І. Пирогова, канд. мед. н., доцент, заслужений лікар України, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки; +38(0432)438016, muz-pirogov@ukr.net

Гулько Ірина Петрівна - к. мед. н., доцент кафедри внутрішньої медицини №1 ВНМУ ім. М. І. Пирогова, +38(067)4300302

Гайдуков Віктор Олексійович - учений секретар Національного музею-садиби М. І. Пирогова; +38(0432)438016, muz-pirogov@ukr.net

Мартінова Зинаїда Степанівна - головний зберігач Національного музею-садиби М. І. Пирогова, (0432)437148, muz-pirogov@ukr.net